

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРИЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Суми, 25–26 травня 2023 р.

3641 **Збірник наукових праць** II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи». Суми : Сумський державний університет, 2023. 114 с.

До збірника увійшли наукові дослідження молодих науковців, аспірантів та студентів, учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців. Дослідження пов'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи».

Для викладачів, учителів, науковців, аспірантів, докторантів, студентів та інших зацікавлених осіб.

3641 **Collection of scientific works** of the II All-Ukrainian scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects». Sumy : Sumy State University, 2023. – 114 p.

The collection includes scientific materials of young scientists, postgraduates and students, participants of the II All-Ukrainian scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists. The studies are related to the comprehensive program of research works of Sumy State University, directly with the scientific direction of research of the department of journalism and philology within the framework of the topic «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects».

For lecturers, teachers, scientists, graduate students, doctoral students, students and other interested persons.

РЕДКОЛЕГІЯ: *Володимир Садівничий*, д-р наук із соц. комунік., голова; *Ірина Жиленко*, д-р філол. наук, заст. голови; *Тетяна Ковальова*, канд. наук із соц. комунік.; *Інна Сипченко*, канд. наук із соц. комунік.; *Ярослав Яненко*, д-р наук із соц. комунік.

EDITORS: *Volodymyr Sadivnychy*, D. Sc. (Social Communications), head; *Iryna Zhylenko*, D. Sc. (Philology), deputy head; *Tetiana Kovalova*, PhD (Social Communications); *Inna Sypchenko*, PhD (Social Communications); *Yaroslav Yanenko*, D. Sc. (Social Communications).

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
The materials are printed in the author's editorial office.*

ІЗ ВДЯЧНІСТЮ ГЕРОЯМ:

**солдатам та офіцерам Збройних Сил України,
територіальної оборони та добровольчих формувань
за можливість в умовах війни
проводити навчальний процес та займатися наукою!**

**ВІРИМО В УКРАЇНУ!
БУДУЄМО ОСВІЧЕНУ УКРАЇНУ!**

«БІОЛОГІЧНА ЗБРОЯ» У ПРОПАГАНДИСТСЬКІЙ АНТИУКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: МАС-МЕДІЙНИЙ ЧИННИК

Таїсія Котляр,

студентка, Сумський державний університет;

Володимир Садівничий,

д-р наук із соц. комунік., професор, Сумський державний університет

У контексті сучасної глобалізації й інформаційних технологій, пропаганда набула нових форм та інструментів, які можуть бути використані для досягнення політичних, військових або геополітичних цілей. Використання теми «біологічної зброї» у пропагандистській антиукраїнській війні є одним із яскравих прикладів такої небезпечної практики. Тому в роботі увага зосереджена на прикладах впровадження фейків і дезінформації російськими медіа, які поширюються проти України з метою спотворення образу держави та дестабілізації її суспільства.

Ключові слова: *пропаганда, біологічна зброя, війна, дезінформація, фейки, мас-медіа.*

«BIOLOGICAL WEAPONS» IN PROPAGANDA ANTI-UKRAINIAN WAR: MASS-MEDIA FACTOR

Taisiya Kotlyar

student, Sumy State University

Volodymyr Sadivnychy

D.Sc. (Social Communications), Professor, Sumy State University

In the context of modern globalization and information technologies, propaganda has acquired new forms and tools that can be used to achieve political, military, or geopolitical goals. The use of «biological weapons» in the propaganda war against Ukraine is one of the vivid examples of such a dangerous practice. Therefore, in the article, special attention is focused on examples of the introduction of fakes and disinformation by the Russian media, which are spread against Ukraine with the aim of distorting the image of the state and destabilizing its society.

Keywords: *propaganda, biological weapons, war, disinformation, fakes, mass media.*

Світ ніколи не воював лише зброєю. Усі конфлікти – від місцевих, локальних до глобальних – виступали ареною не лише військової, а також інформаційної боротьби. І її значення постійно зростало. На сьогодні мас-медійна складова особливо актуалізована, вона є вагомим інструментом ведення війни. Одним із методів функціонування пропагандистської машини з використанням мас-медій у російсько-Українській війні можна називати курс на спотворення образу нашої держави завдяки поширенню інформації, пов'язаної з «біологічною зброєю». Дослідження інформаційної складової вказаної проблеми й зумовлює *актуальність питання.*

Мета роботи – аналіз використання в мас-медіа теми «біологічної зброї» кремлівською пропагандою через фейки, наративи та дезінформацію проти України.

Предмет дослідження: публікації та матеріали про використання «біологічної зброї», поширювані в інформаційному просторі.

Як зазначає дослідниця С. Шпилик у статті «Інформаційна війна, пропаганда та PR: такі схожі й такі різні...»: «Пропаганда – це систематична діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією наданого їй повідомлення, маніпулювання процесом роздумів аудиторії, спрямовування поведінки аудиторії в напрямку, вигідному пропагандисту» [1, с. 180]. Цей інструмент стає особливо ефективним у контексті конфліктів, коли суспільство знаходиться під впливом стресу та нестабільності й сприймання інформації може відбуватися несвідомо, за рахунок психологічного тиску. Г. Лассвелл ще свого часу стверджував, що «досвідчений пропагандист спочатку знаходить ту частину суспільства, яка може бути найбільш співчутливою до інтересів, які він представляє; потім він має обрати аспекти тих інтересів, які найкраще відповідають схильностям певної публіки, далі він має репрезентувати ці аспекти в привабливий засіб» [2, с. 201]. Беручи до уваги російську пропаганду, можна помітити, що в неї особливий характер і відрізняється від класичної тим, що має на меті не переконати реципієнта, а поширити якомога більше дискредитуючої інформації, аби викликати негативні настрої, ворожнечу, надмірну емоційність у суспільстві.

Україна, яка стала жертвою нападу росії, стикається з інтенсивною пропагандистською кампанією, спрямованою проти неї. Свого часу у науковій статті «Усі брешуть. Конфлікт в Україні і трансформація російських медіа» Джиллі Догерті – колишньої журналістки CNN, що була опублікована Центром Шоренстейн із питань медіа, політики та суспільної політики (The Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy) при Гарвардському університеті, проаналізовано, які процеси відбувалися в російських ЗМІ за останні роки і як сформувались основи нинішньої російської маніпулятивної пропаганди [3]. У роботі, зокрема, зазначалося, що російська пропаганда, окрім традиційних методів – дезінформації, напівправди й навішування ярликів, використовує величезну кількість сучасної інформаційної зброї, включаючи онлайн мас-медіа, цифрові комунікації, блоги та соціальні мережі.

Своєю чергою, тематика «біологічної зброї» особливо актуалізується у російських медіа заради того, аби віднайти підтримку внутрішньополітичних амбіцій або ж задля нагадування про свою значимість на міжнародній арені. Зауважимо, що у пропагандистському контексті «біологічна зброя» використовується як метафора, що позначає інформаційні або соціальні фактори, спрямовані на поширення хворобоподібних ідей, дезінформацію та маніпуляцію громадською думкою. Ключовою задачею слуг Кремля є створення ілюзії того, що Україна розробляє та використовує такий тип зброї, порушуючи міжнародні договори та загрожуючи безпеці інших країн. Сфабриковані пропагандистами твердження про функціонування мережі українських біолабораторій та їх діяльність зазвичай не підкріплюються достовірними фактами чи доказами, а лише є частиною кампанії дискредитації нашої держави.

Україна неодноразово стикалася з викликами пропагандистської антиукраїнської війни, включаючи використання біологічної зброї у пропагандистських цілях. Ще 13 червня 2015 року Росія 24 показало спеціальний репортаж Анни Афанасьєвої «Обитель вірусів» [4]. У ньому, зокрема, йшлося, що в Україні скоро з'явиться таємний науковий центр, де проводитимуть дослідження зі смертельними вірусами. Проект фінансують компанії, пов'язані з Міністерством оборони США, аналогічні лабораторії вже працюють у Грузії та Молдові. У 2018 році путін стверджував, що деякі іноземці з незрозумілими цілями «професійно» збирають біоматеріали росіян: «А ви знаєте, що біологічний матеріал збирається по всій країні? Причому за різними етносами та людьми, які проживають у різних географічних точках російської федерації» [5].

Загалом усі теорії змови, усі фейки й психологічні атаки створюються з маленького шматочка правди. У нашому випадку чутки є спотворенням того факту, що Міністерство охорони здоров'я України та Міністерство оборони Сполучених Штатів Америки у 2005 році уклали угоду про «Стримування загроз біотероризму» [6]. Хоча Програма зменшення біологічної загрози Міністерства оборони США надала деяке фінансування для модернізації біолабораторій в Україні, цими установами керує український уряд відповідно до інструкцій, встановлених українським законодавством.

Пряма військова агресія 2022 року з перших днів підкріпилася новою хвилею інформаційних атак від відомих пропагандистських медіа. І тема «біологічної зброї» стала одним із очільних предметів маніпулювання. Так, 6 березня Міністерство оборони РФ в особі генерал-майора Ігоря Конашенкова звинуватило Україну в участі у розробці біологічної зброї, яка нібито проходила у секретних мікробіологічних лабораторіях за підтримки американських військових [7]. 7 березня з вуст начальника військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту ЗС рф Ігоря Кирилова прозвучала фраза про етнічну орієнтованість зразків сироватки пацієнтів, відправлених під приводом боротьби з ковідом Україною до США. Це повідомлення ТАСС опублікував о 15:33, внісши виправлення о 16:30 [7].

Згодом був зоряний час Сергія Лаврова із його епічним висловом 10 березня на прес-конференції після переговорів із главами МЗС України й Туреччини Дмитром Кулебою та Мевлютом Чавушоглу. Зокрема, видання «Коммерсант» цитує очільника дипкорпусу держави-агресора так: «Щодо того, що вони цю свою зброю вже застосовували, у мене даних немає, але те, що це зовсім не були мирні експерименти, а експерименти, націлені на створення біологічної зброї, причому, так би мовити, етнічно орієнтованої, у цьому практично не залишається сумнівів» [8].

Як не дивно, ще однією вигаданою загрозою у знищенні російського етносу виявилися дикі гуси. Історія полягала в тому, що Україною будімо створено біологічну зброю, якою заражали диких гусей, і розраховували траєкторію їхнього польоту через росію. Це мало на меті «знищення

слов'янського етносу, як такого», – заявив президент російського фонду культури, голова союзу кінематографістів росії, відомий російський кінорежисер, актор та пропутінський пропагандист Нікіта Міхалков [9].

Однак про неможливість створення генної біологічної зброї висловилися засновники російських компаній Валерій Ільїнський – Genotek, та Сергій Мусієнко – Atlas Biomed Group. Також це заперечили: заступник генерального секретаря ООН, представник із питань роззброєння Ісумі Накаміцу; професор токсикології в Університеті Лідса, Великобританія, Алістер Хей; професор, декан факультету біонауки у Мельбурнському королівському технологічному університеті, Австралія, Олівер Джонс; лікар, старший спеціаліст із біохімічної токсикології з Королівського коледжу Лондона Річард Парсонс. Зокрема, професор Олівер Джонс зауважив: *«Ці твердження – з жанру наукової фантастики! Люди надто схожі між собою на генетичному рівні, щоб щось могло нашкодити одним і не нашкодити іншим. Сучасне ДНК-тестування може показати, у кращому разі, з якого регіону ваші предки – Європи, Центральної Африки, але не з якихось конкретних країн»* [14].

Тривала пандемія та боротьба з коронавірусною хворобою сформувала додаткове підґрунтя для виробництва нової порції фейків щодо українського «біотероризму». Разом із тим, росія почала марити новими нісенітницями. 10 березня 2022 року Міноборони РФ звинуватило Україну навіть у створенні коронавірусу. «США спонсорували експерименти з вірусами птахів та кажанів, зокрема коронавірусом для створення біологічної зброї в лабораторіях України», – заявив речник міноборони Ігор Конашенков [10]. Окрім цього, він додав, що також здійснювалися роботи зі збудниками африканської чуми свиней та сибірської виразки. Раніше на порталі «РИА Новости» опубліковано заяву російського міноборони про те, що 15 українських лабораторій експериментували з туляремією та чумою, підтверджуючи свої слова документами, нібито добровільно отриманими від українських вчених [11].

У травні 2022-го пропагандисти знову взяли курс на дискредитацію українців, зокрема й на міжнародній арені. Вирішили це зробити шляхом оживлення старих вигадок про незаконні американські біолабораторії на території України та пов'язати з ними **спалах мавпячої віспи у Європі** та ще й звинуватили українських біженців у поширенні вірусу [12]. Хоча МОЗ України офіційно заявило про те, що у нас не зафіксовано жодного випадку мавпячої віспи, це не завадило росіянам перемкнути увагу з теми війни та її поразки на тему чуток про черговий вірус.

Не обійшлося і без комарів. Разом із кажанами та перелітними птахами вони стали черговою темою створення фейків про біолабораторії в Україні. Російські медіа з посиланням на коментарі представника збройних сил рф писали, буцімто біолабораторії США в Україні вивчали віруси, зокрема лихоманку Денге, що можуть передаватися через укуси комарів [13]. Ідеться про проєкт Р-268, у рамках якого «вірусний препарат» розробили в Києві та передали для польових

досліджень у США. Робив це Український науково-технологічний центр (УНТЦ). Міноборони росії розповсюджувало мас-медійними каналами переконливу інформацію, що через комарів збираються заражати населення. А через птахів, нібито, розробники біозброї сподівалися поширити штам грипу H5N1 «з летальністю 50 %» та хвороби Ньюкасла (псевдочуми). Пропагандистами поширювалися мапи й тексти, на яких розміщували зокрема герб США зі світлинами птахів. За словами окупантів, нібито вони зловили в Івановській та Воронежській областях заражених птахів, випущених із насправді неіснуючого «Херсонського заповідника».

Отже, проаналізувавши приклади найпопулярніших фейкових повідомлень про функціонування біологічної зброї, дуже легко простежується звернення кремлівських пропагандистів до емоційного спектру. Здебільшого використовується тактика нагнітання паніки, яка має на меті викликати емоції страху, недовіри, відчуття себе заручником системи і піддослідним кроликом чи качкою, над якими проводяться експерименти. Головне ж завдання таких маніпуляцій лежить на поверхні – важливість збереження високого рівня суспільної підтримки влади та війни у довгостроковій перспективі та недопущенні очікуваного погіршення суспільних настроїв. Тож дуже важливо зберігати критичне мислення щодо споживаної інформації, особливо коли йдеться про наукову складову. А для цього зважати на дослідження фахівців, орієнтуватися на інформацію, поширювану міжнародними науковими організаціями, незалежними медіа та офіційними заявами відповідних урядових інстанцій. І що не маловажливо, акцентувати увагу на «валідності, достовірності, доступності, документальному підтвердженні, ретельній перевірності інформації» [15, с. 284].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шпилик С. Інформаційна війна, пропаганда та пр: такі схожі й такі різні... *Галицький економічний вісник*. 2014. № 4. С. 178–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2014_4_24. (дата звернення: 24.05.2023).
2. Lasswell H. D. Propaganda technique in the world war. London: K. Paul, Trench, Trubner & co., ltd., New York: A. A. Knopf. 233 p. URL: <http://surl.li/goxiq> (дата звернення: 24.05.2023).
3. Джил Догерті (Jill Dougherty). Усі брешуть, або як трансформувалися російські ЗМІ. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33880> (дата звернення: 24.05.2023).
4. Афанасьєва А. Обитель вирусов. Специальный Репортаж Анны Афанасьевой. *Документальные фильмы онлайн*. URL: <https://dok-film.net/9726-obitel-virusov-specialnyy-reportazh-anny-afanasevoy-2015.html> (дата звернення: 24.05.2023).
5. БИЗНЕС Online. Путин заявил, что кто-то целенаправленно собирает биологический материал россиян. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kbzgu-GQ8xw> (дата звернення: 24.05.2023).

6. Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки стосовно співробітництва у галузі запобігання розповсюдженню технологій, патогенів та знань, які можуть бути використані в ході розробки біологічної зброї від 29.08.2005 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_138#Text (дата звернення: 24.05.2023).
7. ТАСС: вебсайт. URL: <https://tass.ru/> (дата звернення: 24.05.2023).
8. Коммерсантъ: вебсайт. URL: <https://www.kommersant.ru/> (дата звернення: 24.05.2023).
9. Карпенко М. Російський режисер Міхалков переконаний, що українські птахи "знищать слов'янський етнос" (ВІДЕО). *Деро.ua*. URL: <http://surl.li/jgbhw> (дата звернення: 24.05.2023).
10. Эхо Кавказа: вебсайт. URL: <https://www.ekhokavkaza.com/a/31746020.html> (дата звернення: 24.05.2023).
11. РИА Новости: вебсайт. URL: https://t.me/rian_ru/152577 (дата звернення: 24.05.2023).
12. Гришин О. Холера и сибирская язва: Украина готовила биологическое оружие по заказу США. *Комсомольская правда*. URL: <https://www.kp.ru/daily/27373/4555101/> (дата звернення: 24.05.2023).
13. Горобець Х. Божевільні фантазії міноборони РФ: в Україні «розробляли віруси, щоби поширити птахами в Росії». *Новинарня*. URL: <http://surl.li/jgbif> (дата звернення: 24.05.2023).
14. Expert reaction to claims by the Russian Defence Ministry that ethnic-specific bio-agents might have been developed in Ukraine (MARCH 11, 2022). Science media centre: roundups for journalists. URL : <http://surl.li/ireel> (дата звернення: 20.05.2023).
15. Садівничий В. «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини XIX – початку XX ст.) : моногр. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. 360 с.